PETRU

POANTĂ

„Radiografii"

Cronicarul de (cu puţine excepţii) poezie al revistei clujene „Steaua" îşi strînge în volumul *Radiografii* o parte din articolele publicate în ultimii cinci ani, premergîndu-le de un *Argument* în care. face un elogiu cronicii literare. Voi cita cîteva lucruri, căci mi se par instructive şi original formulate. Petru Poantă începe prin a denunţa două prejudecăţi care grevează cronica literară: una, a dimensiunilor ei fatalmente restrînse (de aceea scriitorii ar prefera să .fie examinaţi în studii şi monografii); alta, a caracterului ei de exerciţiu minor, pe care toţi criticii îl încearcă pînă la o vîrstă, oarecum spre a-şi face mîna, dar îl abandonează pe urmă. Aş preciza că întîia este o prejudecată a scriitorilor (sau a criticilor cînd scot ei înşişi cărţi), în vreme ce a doua este numai una a criticilor; şi aş adăuga că ambele maschează o atitudine faţă de cronică ce numai dispreţuitoare nu este: în definitiv, ce scriitor s-a dispersat vreodată bucuros de o scurtă cronică, preferîndu-i un lung studiu doct? Şi oare cîţi critici au renunţat la cronică de bună voie şi, mai ales, fără a tînji pe urmă după ea? Petru Poantă are, apoi, dreptate să afirme că, dacă *„recenzia este o specie, cronica literară este o rubrică; prima aparţine criticii în general, pe cînd cealaltă unui critic anume".* Cronica ar fi recenzia devenită, prin personalitatea unui critic, o instituţie literară. Cîteva asemenea instituţii, Petru Poantă citează ceva mai încolo. Vorbind de specia ca atare, el încearcă o sugestivă echivalenţă: *„recenzia reprezintă schiţa criticii literare".* O defineşte, rapid*, în felul următor: *„Frivolă şi uşoară în aparenţă, este dificilă şi pretenţioasă. Spirituală şi voioasă, «superficială» din pudoare, tandră sau măgulitoare uneori, incisivă ori brutală altă dată, ea constituie imaginea esenţializată a codului etic al criticii".* Şi în concluzie: *„Recenzia este, în fond, o moralitate, o schiţă de moravuri. Nu-i pasională, ci principială ".* Pe cît de frumos spus, pe atît de just. Urmează cîteva consideraţii de, să le zicem, sociologie a speciei, care însă mi se par a avea un aer nepermis de arbitrarietate. *„ Criticul nu imaginează, ci inventează. Este distanţa de la universul imaginar la obiectul produs, de la valoare la valoare de întrebuinţare. Avem d%-a face, desigur, cu o relaţie de interdependenţă, dar spaţiul «pieţei» îl interesează în primul rînd pe critic. El oferă un «obiect», cu un coeficient anume de perisabilitate. Recenzia sa este cea care se «cumpără», pe cînd cartea se refuză, principial, acestui schimb".* Astfel de analogii, dacă nu sînt perfect riguroase, pot să ne înşele.

Ajunge să spun doar că scriitorul este, în aceeaşi măsură ca şi criticul, un „producător" de „obiecte" destinate „pieţei"; şi că opoziţia imaginaţie/invenţie nu este echivalentă cu opoziţia literară/critică nici pentru că, la rîndul său, criticul este, în aceeaşi măsură ca şi scriitorul, un „creator" de „universuri imaginare". Problema „pieţei" e încă şi mai complicată, fiindcă tocmai în producţia pentru piaţă valoarea de întrebuinţare tinde să dispară, înlocuită fiind de aceea de schimb. Mă rog! Un bun punct de plecare într-o discuţie mi se pare, în fine, a-l oferi pasajul din *Argument* care se referă la omogenizarea (criticul spune, „uniformizarea", cu ghilimele cu tot) culturii noastre, prin atenuarea în ultimele decenii a diferenţelor de spirit local. Toate acestea au meritul de a readuce în atenţie statutul cronicii literare. Mărturisesc că mă preocupă, poate mai mult, situaţia ei de fapt. Eu mi-aş fi pus bunăoară o întrebare, mai prozaică, precum aceasta: de ce la un procent relativ mare de cronicari, din totalul criticilor, este atît de stăruitoare astăzi impresia multora că instituţia ca atare a „criticii de întîmpinare" se află în suferinţă?

Articolele lui Petru Poantă sînt de obicei remarcabile prin două însuşiri: o pricepere evidentă a poeziei de azi; şi un stil personal, de sursă călinesciană prin „uşurinţă", potrivit cu obiectul. Mulţi alţii se pricep la poezie, puţini scriu atît de bine despre ea. Distincţia aceasta nu e o vană subtilitate. Petru Poantă face parte dintre cei în stare să descrie ori să definească poezia într-un limbaj în acelaşi timp critic, exact, şi adecvat la textul liric. Iată un prim exemplu de comentariu aplicat unor versuri ale Constanţei Buzea: *«în cele mai valoroase poeme, se realizează o permanentă'senzaţie de gol, de lunecare si destrămare, o fascinaţie eminesciană a somniei, ca o melancolie solemnă. Apare o lume interioară, bogată şi stranie, subtil-melodioasă şi rafinat imagistică; ea atrage şi înspăimîntă, deopotrivă, fiinţa. Este un univers al expierii, benign şi liniştitor, dar şi unul al „marginii", înfricoşător prin tăcerile sale; e taina însăşi a poeziei între adoraţie şi disperare: „Aş vrea, să te iubesc, dar nu pot | Vii şi deschizi oglindă mare, / Mă uit In ea ca într-o carte /Pe care-o scrii îngenunchind, /Şi harul se umple iară | De lacrimă şi disperare"».* Iată şi un al doilea exemplu, care e o fişă de dicţionar, deci o sinteză: *„ Prolific şi puţin supravegheat, inventiv dar superficial, un fantast «suav anapodat», Gh. Tomozei este un balcanic care a spulberat spiritualitatea* ***Isarlîcului*** *barbian şi a păstrat doar culorile, adeseori frivole, ori sunetele de mătase sfişiată. Universul său nu-i lipsit de originalitate, îndeosebi prin faţadele multicolore, aprinse In podoabe sudice, dar se întîlnesc în cuprinsul lui extrem de multe stiluri: de la materialitatea*

inefabilului a lui Nichita Stănescu la rupturile sintaxei lui Ion Gheorghe şi, înainte, lui Tudor Arghezi, pînă la ingeniozităţile epigramatice ale lui Marin Sorescu. Ciudat acest destin poetic care, la maturitate, trăieşte prin alţii, cu o uimitoare şi candidă nonşalanţă, fără a-şi pierde personalitatea. Căci poetul nu pastişează, el se regăseşte în alţii, creaţia fiind pentru el exerciţiu de stil. Uşurinţa şi dexteritatea acestor exerciţii sînt surprinzătoare, Totul este făcut parcă din amuzament, cu sentimentul jocului, deşi poetul apare de multe ori în ipostaze meditative, romanţios-erotice, grav existenţiale. Dar într-adevăr organice rămîn jovialitatea invenţiei limbajului şi bucuria subtilităţilor formale. Sensibilitatea sa este livrescăt". Secretul acestei critici este de a menţine echilibrul între judecată, distanţă, bazată pe idee, şi intuiţia unei consistenţe specifice a lirismului, între abstract şi concret. Petru Poantă este un critic de formulă: spontană, neprevăzută, şi de aceea sugestivă. Articolul lui nu pare de obicei construit, ci mai degrabă neglijent. Demonstraţia înaintează prin atracţia exemplelor, ca o sondă spaţială printre planete. Evidentă economie de combustibil la plecare: pentru ca, pe parcurs, comentatorul să profite de tot ce-i oferă textul, acomodîndu-se facil. E probabil ca acest impresionism să fie efectul unor trucuri şi ca, la o lectură repetată, unele articole să-şi revele construcţia, însă aerul lor liber, nonşalant, deloc pedant, obţinut cu greu sau dintr-odată, nu ştiu, este lucrul important. Cuvintele necesare îi vin criticului pe limbă parcă fără efort. Limbajul îi este înlesnit, necăutat, expresia destul de plastică şi de colorată. Accentul nu cade pe vreun protocol, pe formele amînării emoţiei critice' ci pe caracterizare, succintă şi adesea memorabilă. Miezul fiecărui articol poate fi descojit uşor: *„în simplitatea lui* - spune criticul despre «cîntecul» din ***Declaraţia patetică*** a lui M.R. Paraschivescu - *are ceva implacabil, rechizitorial. Privită atent, ţesătura e complicată. Poezia e cînd eterică sau rafinată, cind modestă, polemică, urîtă chiar; se avîntă într-o metaforă cvasi-obscură, ca o iluminare bruscă, ori relatează un fapt banal, jurnalier, familiar; mingile sau înfierează, cîntă ori ţipă. Este colocvială, orgolioasă uneori, umilă alteori, fantastă sau naturalistă".* Colocvială este critica lui Petru Poantă însuşi, destul de tehnică în fond, însă uzînd de un vocabular curent Tentaţia pozitivismului structuralist nu se simte. Criticul pare perfect satisfăcut de ceea ce-i oferă, în materie, impresionismului antebelic.

El îşi reprimă neîndoielnic o vocaţie pur artistică. Putem cita cîteva „portrete" introduse în cronici (şi justificate în articolul despre Mircea Ivănescu), ca o tentativă de a împăca austeritatea tehnică a genului cu cine ştie ce nostalgii creatoare. Aceste portrete sînt scrise, în spiritul lui

Călinescu, cu evident talent. M. Ivănescu: *„Cine-l cunoaşte, ştie că existenţa sa pare a fi o ficţiune: cu mersul său somnambulic, ca o rătăcire; cu surîsul derizoriu şi astral, înflorit pe faţa veştedă, subţiată prin cultură şi angelic tumefiată în «paradisurile artificiale». Este o «himeră» asemeni «măştilor» care-i blntuie poezia".* Dorin Tudoran: *„ Figură tipică de muntean, subţiat prin «civilizaţia» calamburului şi a «bîrfei» benigne, manierat în gesturi, dar avînd plăcerea publică a limbajului gros, ironic, D. T. este un ingenios care, dacă are nu are gustul organic al rafinamentului, are dexteritatea de a produce iluzia lui".* Adrian Popescu: *„Candoarea mieroasă a omului, un permanent aer de aiurealâ şi confuzie, dar şi de suavitate aproape angelică, pe care îl degajă în faţa unui necunoscut, lasă impresia unui copil. In afara unor rare stări euforice provocate, prezenţa sa este întotdeauna benignă, în aparenţă, are «morala» naturală a regnului vegetal, mai exact a unei plante de deşert care nu-şi cultivă ghimpii decîl pentru apărare. Un retractil, prin urmare, o existenţă orizontală. Vitalitatea sa este de interior, nu are explozii la faţadă. Ştie să treacă neobservat, se adaptează uşor situaţiilor, însă din generozitate şi prudenţă nu din conformism. Chiar mersul îi este mai mult o alunecare, dar precipitată parcă, insinuantă Această «natură» domoală, rafinată prin cultură, extrem de sensibilă, paradoxal, are un rîs strident, cu ţiuituri scurte, ireal-demonice, un rîs venit din Umbria sa imaginară, pe care trebuie s-o simţim sălbatică în puritatea ei".* Legătura acestor portrete cu opera poeţilor se vede numaidecît.

Despre proză, Petru Poantă scrie mai rar, şi fără strălucire. Cu excepţia unui eseu care aplică la Creangă teza carnavalescului a lui M. Bahtin, restul nu e caracteristic. Cronicarul „Stelei" rămîne unul al poeziei. De altfel, şi cărţile lui anterioare aveau în vedere poezia. Articolele din ***Radiografii*** îşi onorează titlul. Singura imputaţie mai gravă ce li se poate aduce o repetă, într-un fel, pe aceea de la ***Modalităţi*** *lirice* ***contemporane:*** lipsa unei clare scări a valorilor. Sigur, din ton, din cuvinte, un cititor atent poate deduce o mulţime de nuanţe, însă o cronică nu se poate mărgini la judecăţi implicite. Petru Poantă însuşi o spune: ea mai mult afirmă, decît dovedeşte. Totul este, deci, cît de limpede afirmă şi neagă. Iar dacă nu reuşeşte s-o facă destul de bine, e preferabil să aleagă doar autori indiscutabili. Nu toţi geniali, dar nici mediocrităţi patente, în cazul contrar, putem suspecta pe critic de convenţionalism sau de ipocrizie. Din nefericire, printre rîndurile articolelor lui Petru Poantă, îi putem citi, vai, uneori, destul de desluşit, relaţiile sociale. Destule din aceste articole radiografiază neantul cel mai pur. Criticul nu s-a mărginit să publice în revistă însemnările de

acest fel, le-a reluat într-o carte. Aici e un ciudat risc pentru un critic: acela ca, facînd „plauzibili" autori ce nu sînt decît simpli veleitari (şi un critic înzestrat ştie să se facă crezut), să-şi piardă cu vremea creditul, chiar şi cînd spune adevărul curat.

(România literară, nr. 4, 1979)